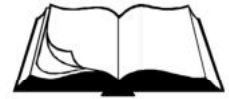

מִיָּם הַיָּם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 551 **דיני ערב פסוזה שזול בשבת - זולק א' (תשפ"ה - תת"ה)** ניסן תשפ"ה

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א - רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

לע"נ

מרת **גילה זהבה** בת הג"ר מרדכי **וינגרטן** ע"ה
נלב"ע כ"ו בכסלו תשפ"ה

שבת הגדול

מקדימין לדרוש דרשת שבת הגדול בשבת לפני כן בכדי שיהא זמן לעם לידע המעשה אשר יעשו, ולהכין לפיז צרכי הפסח (ע"י משנ"ב סי' ת"ל ס"ק ב').

ויש שכתבו שכמו כן הפיוטים שאומרים בחזרת השי"ץ בתפילת שחרית בשבת הגדול, שכתובים בהם הזינים הנצרכים קודם הפסח, יש להקדים לאומרם בשבת הקודמת (מהרי"ל בשם אנשי ריינוס, ובליקוטי מהרי"ח).

ויש סוברים שאין לשנות, ויש לאומרו ככל שנה בשבת ערב פסח, (פמ"ג, מ"ז ס"ק א', "אליה רבה" ס"ק ב', "חק לישראל" סי' ע"א) וכן נהג בעל "שבת הלוי" זצ"ל. ויש נוהגים שאין אומרים כלל הפיוטים בשבת הגדול שחל בערב פסח ("לוח א"י").

יום חמישי, י"ב ניסן - תענית בכורים

יום ה', הוא תענית בכורים (כאשר י"ד בניסן חל בשבת, וכיון שאינו בזמנו, טוב יותר להקדימו ליום ה'). והמנהג שכל החייבים בתענית בכורים פוטרם עצמם בסעודת סיום מסכת או שאר סעודות מצווה ביום ה', ושוב אין חיוב תענית עליהם ביום ו' (ע"י שו"ע סי' ת"ע ורמ"א שם, שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ד סי' ס"ט ס"ק א', "חק לישראל", בשם הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שכן המנהג בירושלים, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל). (ואף דמבואר ברמ"א סי' תרפ"ו סי"ב לענין תענית אסתר שצריך לצום למחר, י"ל לענין תענית בכורים שהוא רק מנהג, וגם יש סוברים שבשנה זו אין מתענים כלל, כמבואר בשו"ע סי' ת"ע סי"ב, די בזה שעושים סיום ביום ה' ("כף החיים" ס"ק כ').

ובעל "קהילות יעקב" זצ"ל ובנו הגרי"ח קניבסקי זצ"ל נהגו לעשות סיום גם ביום ה' וגם ביום ו' ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' נ"ז, וע"י "ספר מקראי קודש" סי' כ"ג דיכול לאכול משיירי הסיום גם ביום ו'). מכיון שהוא "תענית מוקדם", דינו קל יותר משאר שנים, ואם יש לבכור איזה מיוחד אינו צריך לצום (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, ובלאו הכי המשנ"ב ס"ק ב' מיקל בכל השנים במיוחד בתענית בכורות).

שכן ולא התענה ביום חמישי, יתענה ביום שישי (כמש"כ המשנ"ב סי' תרפ"ו ס"ק ג' לענין תענית אסתר, הגרי"ש אלישיב זצ"ל ו"דיני ערב פסח שחל בשבת" להגרי"ש דבליצקי זצ"ל).

מכירת חמץ

אלו שכל השנה מוכרים החמץ ביום י"ג, בכדי לפטור עצמם מחיוב בדיקת חמץ במקומות אלו, השנה צריכים למכור ביום י"ב ניסן, מכיון שבהתחלת ליל י"ג כבר חל חיוב בדיקת חמץ.

ליל י"ג ניסן - בדיקת חמץ

בערב ליל י"ג ניסן שהוא ליל שישי ערב שבת, הוא חיוב בדיקת חמץ (שו"ע סי' תמ"ד סעיף א'). ואסור לאכול קודם הבדיקה (סי' תל"א סעיף ב') וגם הבכורים שהתענו ביום אסורים לאכול קודם הבדיקה, ומותר לטעום מעט קודם הבדיקה (מיני מזונות עד כביצה, ושאר מאכלים ומשקים אף יותר מכביצה, וזה לא נקרא רק טעימה, חוץ מין שלא ישתה שמה העופות דעתו. (שעה"צ ס"ק י', והגרי"ח זוננפלד זצ"ל) או יצווה לאחר לבדוק והם יאכלו (משנ"ב סי' ת"ע ס"ק ו').

לאחר הבדיקה

מברכין על הבדיקה כמו בכל שנה, ולאחר הבדיקה מיד יבטל כמו כל שנה, ויאמר כל חמירא וכו'. ומצניעין החמץ שנמצא וכן כל חמץ מה שמשייר לאכול למחר, ולצורך ב' סעודות שבת בתוך כלי בכדי שלא יתפזר, ולאחר מלך האכילה (ולא בשבת) ינער המפה במקום הפקר שיאכלו העופות משם, ולא ינערם במקום דריסת בני אדם, וכן יש להיזהר מאוד על הקטנים באכילתם שלא יפזרו פירורין בכל מקום (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל).

לא בדק בליל י"ג

שכן לבדוק בלילה, יבדוק ביום, באור הנר, ויברך עליה (שו"ע סי' תל"ג סעיף א'). אם נזכר רק בליל ש"ק, יש מתירין לומר לעכו"ם:

להדליק נר ולטלטלו לצורך הבדיקה (שו"ת "אבני צדק" או"ח סי' נ' דמתיר משום שבות במקום מצוה). ויש אומרים שמותר לומר לעכו"ם רק לטלטל הנר ממקום למקום כדי שהיהודי יבדוק ע"י, דהוי שבות דשבות במקום מצוה (ע"י שעה"צ סי' תל"ה ס"ק ט'). ויש אסורים לטלטל הנר ע"י עכו"ם לצורך הבדיקה ולא יבדוק בשבת כלל (ע"י "שו"ע הרב" סי' תל"ה סעיף ג' וב"שערים מצוינים להלכה" סי' קט"ו ס"ק א'). וכן נוהגים (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל).

ערב שבת, י"ג ניסן - מכירת חמץ

אין נוהגים זהירות להשכים לבית הכנסת כמו שאר שנים, מכיון שמותר לאכול חמץ כל היום (ע"י משנ"ב סי' תכ"ט ס"ק י"ג) ובתפילה אומרים "מזמור לתודה" ו"למנצח" (לוח א"י) ולא חישינן שמה יבואו לטעות לומר כן בשאר שנים בערב פסח, אבל אין אומרים תחנון כמו בכל חודש ניסן (שו"ע סי' תכ"ט סעיף ב').

מעיקר הדין יכול למכור לעכו"ם כל היום, אך נוהגים למכור בבוקר קודם זמן שריפת חמץ, וכמו בשאר שנים. אבל כותבים בשטר המכירה, שהמכירה תחול סמוך לכניסת השבת, ויכתבו שעה מפורטת. ("דעת תורה" סי' תמ"ד סי"ב בשם "זכור לאברהם". שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ק"כ). וכן יזהרו בשטרי מכירה לכתוב יום י"ג ניסן ולא יום י"ד כמו שאר השנים (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל).

חנניות שבהן עדיין נמכר חמץ כל היום, יכולים למכור את החמץ עד סמוך לשבת, היות שמכרו לעכו"ם בבוקר ומתנה עם הגוי שהקנין יחול סמוך לשבת (ע"י "דעת תורה" שם).

שריפת חמץ

טוב לבער ערב שבת קודם חצות כדי שלא יבוא לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות (שו"ע סי' תמ"ד סעיף ב'), אבל אין אומרים "כל חמירא" וכי' כמו בשאר השנים, מכיון שעדיין אוכל החמץ עד שבת בבוקר (משנ"ב שם ס"ק י'). ויש להקפיד לכתחילה לשרפו בסוף שעה חמישית כמו בשאר שנים ("חיי אדם" סי' קכ"ט סעיף ט'), "סדר ערב פסח שחל בשבת" להגרי"ח זוננפלד זצ"ל, ו"כף החיים" ס"ק כ"ב, ובמשנ"ב ס"ק ט' כתב בתחילת שעה שישיית כמו שאר שנים ע"כ. וקצ"ב דבשאר שנים חייב להיות לפני שעה שישיית. וע"י משנ"ב שם ס"ק כ"ב) ויש סוברים שאין צריך להקפיד על שעה לפני חצות אלא מותר לשרוף כל שעה שישיית, וכסתימת לשון השו"ע (מהרש"ם ב"דעת תורה"). ואלו שאומרים "יהי רצון" לאחר שריפת החמץ, יאמרוהו ביום ו' לאחר השריפה ("תשובות והנהגות" ח"ב סי' ר"א).

אכילת חמץ בערב שבת לאחר הביעור

יש מנהגים שקבלו עליהם לא לאכול חמץ לאחר הביעור עד שבת, (כסתימת לשון השו"ע לאחר הביעור משיירין מזון ב' סעודות היינו רק לשבת), כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים ("טעמי המנהגים" דף ר"ב ע"ב שכן נוהגין בכמה מקומות. וע"י במנהגי מהרי"ש רבו של המהרי"ל סי' שע"ג אות ב') אמנם מנהג העולם לא לחשוש לחומרא זו, ואוכלים חמץ בערב שבת כל היום ("ערוך השולחן" סעיף ב'. שו"ת מהר"ם שיק סי' ר"י"ד) וכן בעל "קהילות יעקב" זצ"ל לא חשש לחומרא זו ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' י').

אכילת מצה בערב שבת לאחר חצות

מי שלא מחמיר שלא לאכול מצה מר"ח ניסן או מפורים, מותר לו לאכול מצה ב"ג ניסן שחל בערב שבת, ואין לחשוש שמה יבוא לאוכלה כבשאר שנים בערב פסח ("דיני ערב פסח שחל בשבת" להגרי"ש דבליצקי זצ"ל) ויש מחמירים בזה. (וכענין שמחמירים לשרוף חמץ בבוקר משום גזירה אטו שאר שנים "חק לישראל" להגרי" וועלץ, סעיף ט"ו, בשם שו"ת "פרי השרה" ח"ג סי' קפ"ז).

הגעלת כלים בערב שבת

וכמו כן מותר להגעיל כלים של חמץ עד סמוך לכניסת השבת, ולא חישינן שמה יבוא לטעות בשאר שנים, שאסור להגעיל כלים לאחר שעה חמישית ("חק לישראל"), ויש סוברים שכתחילה יגעיל עד שעה חמישית כמו בכל שנה בערב פסח.

שיניים תותבות, שן או מילוי זהב

אלו שיש להם שיניים תותבות, מגעילין אותם בערב שבת, ונוהרין לא להשתמש בהם בחמץ חס כ"ד שעות לפני כן. וכן מי שיש לו שן של זהב, או מילוי זהב תוך השן, אף שלא שייך להגעילו, עכ"פ יזהר כ"ד:

נא לשמור על קדושת המילון

שעות לפני זמן איסור אכילת חמץ (יום שישי בבוקר) לא לאכול עמו חמץ חם, וכן בשבת ערב פסח, יזהר מאד לנקות הפה מהחלה, לפני שאוכל מרק חם או שותה תה חם (הגרי"נ קרליץ זצ"ל). וכמו כן יקפידו שלא יטבלו חלה או עוגה בין שרף או שאר משקאות חריפים או לאכול דגים של חמץ בחריין, משום שדבר חריף מבליע בשיניים כמו דבר רותח.

עשיית מלאכה בערב שבת לאחר חצות

ה"ביאור הלכה" (סי' תס"ח ד"ה מחצות) מסתפק אם מותר לעשות מלאכה בערב שבת, או שמא אסור כמו שאר שנים בערב פסח (שלפי הטעם שאיסור מלאכה הוא משום שלא יהא טרוד, וישכח בעיור חמצו ותיקון מצה לצורך הלילה, גם בערב שבת זה שייך כן, אבל לפי הטעם בירושלמי שהביאו הפוסקים משום שחיתת הפסח, זה לא שייך בערב שבת זה שהוא רק י"ג ניסן). והרוצה להחמיר - יחמיר ("שעיני תשובה" סי' תמ"ד בשם דרשות מהרי"ל). אמנם סתימת הרבה פוסקים להתיר מלאכה ביום זה, וכמו בכל ערב שבת (שעיני בשם בעל כנה"ג. בסדר ההגדה "פסח מעיבים", כתב שלא ראה נוהגים אפילו דרך חומרא, וכ"כ ב"מחזיק ברכה" בשם "זרע אמת").

אפיית מצות של ערב פסח

הנוהגים לאפות מצות כל שנה בערב פסח, בשנה שערב פסח חל בשבת, לשין ואופין בערב שבת לאחר שש שעות (שו"ע סי' תנ"ח) משום זכר לשאר השנים (משנ"ב סי"ק ו'). מנהג העולם הוא לומר הלל כמו שאר השנים. ויש סוברים שאין לומר הלל לפי שאין זה זמן הקרבת הפסח (שו"ת "מנחת אלעזר" ח"א סי' נ"ד סי"ק ד', "חק לישראל"). ואין צריך לבטל הפירורים והבצק כמו שאר שנים ("לוח א"י").

מנהג ה"חתם סופר" זצ"ל ורבותיו הגרי"נ אדלר ובעל ההפלאה זצ"ל לאפות המצות במוצש"ק, לפני עריכת הסדר, אולם כבר כתב המשנ"ב (סו"ק ד') בשם הפוסקים שאין כדאי לכתחילה לנהוג כן משום כמה טעמים. מכיון שלא שייך לאפות בזמן השחיטה שהוא בשבת, ואינו אלא זכר לשאר שנים, אין צורך לחזור אחריה כשאינו מצוי בנקל או שמוכרים במחיר מופרז, אבל בלאו הכי אין לשנות ("דיני ערפשי"ב').

והנה בכל השנים רוב ישראל אין נוהגין לזוהר אפילו במצת מצוה ללוש בערב פסח (משנ"ב סי' תנ"ח סי"ק ג') וכן הגרי"א לא היה מקפיד לאפות את מצת המצווה בעריף אחר חצות ("מעשה רב" אות קפ"ח). וכן גאוני בריסק הגרי"ח והגרי"ז זצ"ל לא נהגו לאפות מצות בעריף (הגש"פ מבית הלוי). וכן החו"א זצ"ל לא היה נוהג לאפות מצות בעריף, ולא אכל מצות מערב פסח. ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' ל"ג). וטעמים כמבואר במשנ"ב שם, דחששו משום שמא ישאר פירור בצק ויחמיץ, ואחר חצות אסור במשהו ואינו בטל.

חלות לשבת

חייבים להשאיר חלות לשבת שיספיק כזית לכל אחד לליל שבת, וכן לסעודת בוקר, ולכתחילה גם לסעודה ג' (ועיי' לקמן לענין מצה עשירה ומצה שלא לשמה).

וכמובן משמיריים בצמצום כדי שיוכלו לאכול ולבער הכל בשבת, שאם ישאר לחם, לפעמים קשה לבערם בשבת. והרבה מכינים פיתות לשבת זו שאינה מתפוררת. ואם יש צורך יכול לצרף לחם משנה מצה כרוכה במפה או בניילון שלא תיגע בחמץ (חזו"א ב"קובץ אגרות" ח"א סי' קפ"ח).

הכנת אוכלין לשבת זו

אין מבשלין לשבת זו שום תבשיל של קמח (חמץ) או גריסים של חיטים לפי שהם נדבקיין בכלי, וא"י אנתון היטב בלי שידיחם, ונמצא שטורח שלא לצורך שבת. ובכל זאת, אם בישל דברים אלו מותר לכתחילה לקנחו באצבעו ולאכול. ואם א"י לקנחו יש להדיחו מעט להעביר החמץ. ועדיף להדיחו עיני עכו"ם אם אפשר (שו"ע סי' תמ"ד סעיף ג' ומשנ"ב שם). וכן כתב מרן ה"חזו"ן איש" בהוראותיו לבני ביתו שיבשלו סעודת ליל שבת בכלי חמץ נקיים היטב, ולא לערב בהם שום חמץ ולא שום קטניות ("קובץ אגרות" ח"א סי' קפ"ח). ויזהר מאוד שלא לחממו על הגז שמוכן לפסח.

הרבה מדקדקין ונוהגין להכשיר המטבח עם הגז לפני שבת, ומבשלים לשבת את האוכל בכלים של פסח (ביחד עם האוכל של יום טוב), ורק משיירים כמה צלחות וכוסות של חמץ לצורך שבת. ובה צריכים להיזהר לא להריק בקף של פסח מסיר שבישל בו, לתוך צלחת של חמץ אף שהיא נקיה, רק מערה מקדירה של פסח לתוך צלחת של פסח, שהוא נחשב לכלי שני, ואז בכף של פסח מערה לקערה של חמץ (ועדיף לערות לקערה שלא השתמשו בו בחמים תוך מעלי"ע), (משנ"ב סי"ק י"ד, ושעה"צ שם).

ובזמנינו שמצויים כלים חד פעמיים, הרבה נוהגים להשתמש בהם לסעודת הלילה והשחרית, ולזרוק אותם לאשפה.

אילו הכנות צריך לעשות מערב שבת

יש להכין בערב שבת כל הצרכים שאסור לעשותן ביו"ט:

הפרשת חלה מהמצות, מכיון שאין יוצאים במצה של טבל, ובארץ ישראל אסור לאכול בלי להפריש. ובחול"ל שמותר לאכול ואח"כ להפריש, עכ"פ יזהר מאד להפריש את החלות שמשירר לשבת, מכיון שאסור להשאיר שום חמץ, ואינו יכול להפריש לאחר שבת, וא"י יכשל באיסור טבל באכילת החלות.

צליית הזרוע (עיי' לקמן).

בדיקת התולעים מהכרפס והמרור.

הכנת מי מלח, יש סוברים שלכתחילה אין לעשותן ביו"ט עצמו רק לפני כן ("חיי אדם" כלל ק"ל סעיף י"ט, קישו"ע סי' קי"ח סעיף ד') ואם לא הכינו לפני יו"ט, יש לעשותו ביו"ט בשינוי, דהיינו קודם המים ואח"כ המלח (עיי' סידור יעב"ץ). אבל מדברי המשנ"ב (סי' תע"ג סי"ק כ"א) משמע שלכתחילה יכול לעשות ביו"ט כרגיל.

עשיית החרוסת, כדאי לעשות מערב שבת הגם שמלאכת לישה מותרת ביו"ט, מ"מ הרי צריך לטחון ולכתוש את האגוזים, ולזה לכתחילה צריך שינוי (עיי' שו"ע סי' תק"ד).

פתיחת בקבוקי היין.

פתיחת שקיות וקופסאות של מצות.

הדבקת הנרות מערב שבת לצורך מוצש"ק (עיי' משנ"ב סי' תקי"ב סי"ק י"ח). ולאלו שיש להם נרונים בתוך הזכוכית, יכולים להוציא במוצש"ק את המתכת, ולכתחילה יעשו זאת בשינוי.

עלי החסה

יש להיזהר שעלי החסה לא יתחילו להתייבש עד מוצש"ק, דישי סוברים שאין יוצאין אם הם כמושין (עיי' משנ"ב סי' תע"ג סי"ק ל"ז) אבל להשאירם בתוך מים כל השבת אי אפשר, דאז הוי כבוש וגם בזה אין יוצאים כמבואר בשו"ע (שם סעיף ה'). אלא העצה היא להניחו במקרר בתוך שקית ואז ישאר טרי עד מוצש"ק.

הכנת החריין

אלו שטוחנים חריין לצורך המרור, ואם ירסקו מערב שבת יפוג טעמו, יש נוהגין לרסק במוצש"ק שהוא ליל הסדר (משנ"ב סי' תע"ג סי"ק ל"ו) בשם הגרי"א וכן נהגו ה"חזו"ן איש" וה"קהילות יעקב" זצ"ל כמובא ב"ארחות רבינו" ח"ב) ועצה טובה לרסקו מערב שבת ולשומרו היטב בכלי אטום שלא יפוג טעמו, ובה יוצאים לכתחילה לכו"ע.

פתיחת מקרר שיש בו מנורה כדי לבער חמץ

שאלה: בערב פסח שחל בשבת הניח את החלות עבור סעודת שבת במקרר כדי לאוכלם לפני זמן האיסור, ונזכר ששכח לכבות את האור שבמקרר, מה עליו לעשות?

תשובה:

- א. אסור לפתוח את הדלת כיון שיש כאן פסיק רישא שידלק האור, הגם שעיי"ז ישאר החמץ עד פסח.
- ב. מותר לגוי לפתוח את דלת המקרר שזו אמירה לעכו"ם בפסיק רישא שמותר (עיי' משנ"ב סי' רנ"ג סי"ק צ"ט).
- ג. אם לא ימצא גוי שיפתח את הדלת, ילך לבית הגוי ויקנה לו את החמץ לפני זמן איסור.
- ד. אם לא ימצא גוי, יפקיר את החמץ לפני שלושה או יבטלנו, ומן התורה לא יעבור על "בל יראה", ובכל זאת במוצאי יו"ט חייב להוציא משם את החמץ ולשרפו (שו"ע סי' תמ"ו סעיף א').

מעניני יציאת מצרים

שאלה:

א. מהיכן יודעים ששבת לוי לא עבדו בשעבוד מצרים?

ב. האם נשות לוי עבדו בשעבוד מצרים?

תשובה:

- א. כתב הרמב"ן (במדבר ג' י"ד), ראייה לזה ממה ששבת לוי היו מעט במספר כיון שהם לא עבדו במצרים לא חלה עליהם הברכה של "פרו וישרצו ויִרְבּוּ" (שמות א', ז').
- ב. בפרשת יתרו (שמות י"ח, ב') כתיב: "אִנְחֵי שְׁלוֹחֵיךָ, ומפרש רש"י שכשרצה משה להביא את אשתו ובניו למצרים, אמר אהרן למשה על הראשונים אנו מצטערם, ואמר לא משה לכי אל בית אביך, עיי' שם, וביאר ה"שפתי חכמים" שעל בניו לא הקפיד משה, משום שבין כך לא יעבדו, דשבת לוי לא היו בשעבוד, אבל על אשתו הקפיד, ועיי"כ משום שהנשים היו בשעבוד.
- ג. אמנם ה"גור אריה" ביאר שאע"פ שלא היו שבת לוי בשעבוד, היו יראים מגזירת "כָּל הַבֵּן הַזֶּה תִּשְׁלַחְתָּהוּ" (שמות א', כ"ב), משמע מדבריו שגם נשות שבת לוי לא היו בשעבוד.

מילה

שאלה: איך מלו את עם ישראל במצרים בליל פסח (כמבואר ב"מדרש שיר השירים" א' י"ב, וברש"י פ"א פ"י י"ב, ו), הרי אין מלים בלילה?

תשובה:

- א. בעל המימרא הזה במדרש סבר כמ"ד שמילה שלא בזמנו מותר בין ביום ובין בלילה (שו"ת "תורת חסד" או"ח סי' כ"ה).
- ב. י"א שהוראת שעה היתה.
- ג. י"א שלפני מתן תורה היה מותר למול שלא בזמנו אפילו בלילה (בשם מרן הגרי"ז הלוי זצ"ל).
- ד. מבואר בחז"ל "לילה כיום תאריך" שבליל מכת בכורות היה אור בחוץ כמו יום, עיי' שם, ולפ"ז היה מותר למול שהרי"ז כמו יום (שו"ת "י"ד אליהו" סי' נ"א).

מִי יֵם הַיֵּם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 552

דיני ערב פסח שזול בשבת - זולק ב' (תשפ"ה - תת"ה)

ניסן תשפ"ה
ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א - רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

לעשות כן בשבת (הגר"נ קרליץ זצ"ל ע"פ דברי משנ"ב סי' שכ"ח ס"ק צ'). ושיניים תותבות בודאי יש לנקותם היטב ע"י מברשת שיניים.

תפילת שחרית

בבוקר משכימים להתפלל, והרבה מתפללים כמנהג ותיקין, ואין להאריך ב"מי שבידך", כדי למהר לסעודת שחרית (ע"י משנ"ב סי' תמ"ד ס"ק ד'), שאחר שליש היום אסור לאכול חמץ (והיום נחשב לענין זה מעמוד השחר). ועכ"פ לא יתפללו במרוצה (בא"ח פי' צו). ומנהג ארץ ישראל להפטיר "וערבה" ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' א' שכן נהג החזו"א זצ"ל, ו"לוח א"י"). ויש סוברים שאין אומרים "וערבה" כשחל שבת הגדול בערב פסח אלא דווקא שבת הגדול שלא חל בערב פסח (מנהג הגר"א, מובא ב"מעשה רב" סי' קע"ו). (ולענין אמירת פיוטים ע"י לעיל).

סעודת שחרית

אחר התפילה מזדריזין לקדש ולאכול מיד, בכדי לגמור הסעודה קודם זמן איסור אכילת חמץ. וכל זה באלו שאוכלים עדיין מנכלי חמץ בשבת זו וכנ"ל, אבל אלו שאוכלים רק מאכלי פסח, אם מנקים כל הפירורים של החלות לפני הזמן יכולים להמשיך גם לאחר הזמן. מי שידוע שלא יכול לקום בבוקר (כגון זקן או חולה וכד') ולא יספיק לאכול כלל פת בבוקר לפני זמן איסור אכילת חמץ, יכול לאכול ב' סעודות של פת בלילה (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

המחלקים סעודה לשניים, כמה זמן יהיה

כתבו האחרונים, דטוב שיחלק סעודת שחרית של פת לשנים, דהא י"א דיוצא בזה סעודה שלישית לאלו שסוברים שצריך דוקא פת, ונכון לעשות כן. וכל זה אם יש לו שהות לברך בינתיים ולהפסיק איזה זמן, כדי שלא יהא בכלל ברכה שאינה צריכה (משנ"ב סי' תמ"ד ס"ק ח'). ויש מפסיקים קרוב לחצי שעה ביניהם, וכן נהג החזו"א זצ"ל ("קובץ אגרות"), וכל זה לכתחילה אבל מעיקר הדין מספיק בהפסק מועט כמבואר בשו"ע (סי' רצ"א ס"ג), שמפסיקין בשבת בברכה"י, ("הבאר היטב" שם כתב להפסיק קצת ביניהם, והוסיף להמשנ"ב שם ס"ק י"ב, וילך מעט בינתיים), והנשארים במקומם לא יצאו ידי חובתם דהוי כסעודה אחת ע"י שם. (וע"ע "חמד משה" סי' תמ"ד ס"ו, וקישו"ע סי' קט"ו סע' ד').

סילק ידו מן הפת

ונהג, אם מתחיל הסעודה עם לחם, וממשיך לאחר זמן איסור אכילת חמץ לאכול שאר דברים הכשרים לפסח, אין זה נחשב כסילק ידו מן הפת כמבואר בשו"ע (סי' קע"ז ס"ף ב'), שחייב לברך על שאר האוכלים, משום דהתם עצם צורת הסעודה, שלא אוכלים אוכל זה עם פת, משא"כ בזה מצד הסעודה היה ממשיך עם פת, ורק משום איסור חמץ לא יכול לאוכלו. עדיין כל האוכלים נחשבים טפל להפת, ונפטר בברכת המוציא, (הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל, וע"ע ספר "וזאת הברכה" סי' ח' דסברא זו מבואר בפירוש רבי יהודה חסיד ברכות מ"א: לענין אכילת קרבן פסח לאחר, וע"ע שו"ת "מנחת יצחק" ח"ו סי' מ"ח).

ויזהר מאוד שלא לפזר פירורים, ורצוי לאכול הפת בשיעור מיד לאחר "המוציא" בתוך שקית ניילון כדי שלא יתפזרו פירורים.

היכן יברך ברכת המזון

שאלה: כשאוכלים פת במקום אחד, וממשיכים את הסעודה במקום אחר (כדי שלא יהא חמץ ליד כלי הפסח), האם אפשר לברך ברכת המזון במקום השני, או חייב דוקא לחזור למקום הראשון? יסוד השאלה הוא, כמו שמצינו לענין שיעור כדי שביעה, גם שאר הדברים מצטרפים לפת לחיוב ברכת המזון מה"ת, שמה זה מספיק גם לענין לברך שם ברכת המזון.

תשובה: אולם מסתיימת השו"ע (סי' קפ"ד) שכתב שאם אכל פת במקום אחד, ושוב עבר למקום אחר, אם אוכל פת במקום השני (וע"י משנ"ב סי' ט' שאפילו פת כל שהוא סגל), משמע שצריך דוקא אכילת פת שם ולא שאר דברים, וא"כ לכתחילה צריך לחזור למקום הראשון שאכל שם פת כדי לברך שם ברכת המזון (וכן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל), אם לא יכול לראות המקום הראשון מהמקום השני, וא"כ הכל נחשב למקום אחד, כיון שהוא תחת גג אחד.

ועצה טובה לכך, שלפני שגומר לאכול הפת, ישאיר חתיכה אחרונה של פת בתוך פיו, ויעבור למקום השני, ויבלע שם, דהרי עיקר שם אכילה

לע"נ
מרת גילה זהבה בת הג"ר מרדכי וינגרטן ע"ה
נלב"ע כ"ו בכסלו תשפ"ה

ליל שבת

הרבה נוהגים ללוש בגדי יו"ט מליל שבת (וע"י לקמן).
יש מאד להיזהר מפירורים של חמץ שלא יתפזרו בתוך ביתו, ובפרט כשיש ילדים קטנים בבית. ועדיף לאכול פת בצמצום, כדי שלא יהיו הרבה פירורים. ויש נותנים עצה להשתמש עם פיתות שיש בהם פחות פירורים.

אלו שלא נוהגים איסור באכילת מצה מפורים או מראש חודש ניסן עד ערב פסח, יכולים לאכול מצה בליל שבת אבל לא בבוקר, וכן יש להקל לקטנים (ע"י משנ"ב סי' תע"א ס"ק י"ב), (שאיסור אכילת מצה בער"פ הוא רק מהבוקר) וכן נהג מרן החיד"א לאכול מצה בסעודת ליל שבת זו. (הובא בסדר עפ"ש"ב להגר"ש דבליצקי זצ"ל).

אולם יש אוסרים מצה מתחילת ליל י"ד (וכך משמע ברמב"ן ב"י ספר המלחמות" מס' פסחים, וכ"פ המג"א סי' תע"א). מ"מ הרבה מקילים בלילה ("חוק ליעקב", אליה רבה, הגר"ז ו"חיי אדם"), ויש סוברים דאף שאין למחות באוכלים מצה בליל שבת, מ"מ ראוי לחוש לסברת המג"א ולהחמיר (שו"ת אג"מ או"ח סי' קנ"ה)

מצה עשירה

לפי מנהג בני ספרד, יכולים לאכול בשבת זו מצה עשירה, וגם לקיים בזה מצות סעודה שלישית (שו"ע סי' תמ"ד סעיף א'). וכן מברכים על זה המוציא וגי' ברכות גם לפני ספרד, כיון שקובעים עליה סעודה (ע"י "שערי תשובה" סי' קס"ח ס"ק ט'), "כף החיים" שם ס"ק מ"ח, ושו"ת "אגרות משה" ח"א סי' קנ"ה), אולם לפי מנהג בני אשכנז, אין אוכלים מצה עשירה בפסח מפני חשש חמץ, משום דחוששים שמהא נתרעב בהן מעט מים וממהר להחמיץ (רמ"א סי' ת"כ סעיף ד', ומשנ"ב סי' ט"ו). וגם לפני אשכנז אם אוכל כגון פיתות העשויות במי פירות, כיון שאוכלים תורת סעודת שבת נחשבות כקובע סעודה וברכתן "המוציא". ויש להסתפק עדיין לענין סעודה שלישית (בבוקר שמחלק הסעודה לשנים) דשמה מאחר שאין חיוב פת אולי לא שייך לומר שקובע לענין ברכת "המוציא" (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

מצות שלא לשמה

יש שרוצים להקל בשעת דחק גדול, לאכול בשבת זו מצות שנאפו בפירוש שלא לשמה, מכיון שא"א לצאת בהם בלילה (ע"י מאירי ומהרש"א ריש פרק ערבי פסחים).

אולם רוב גדולי ופוסקי זמנינו אסרו לאכול מצות אלו בערב פסח, מכיון שיש בהם אותו טעם מצה, ואסור מעיקר הדין (ע"י שו"ת "מנחת יצחק" ח"ח סי' ל"ז, וע"ע "ארחות רבינו" ח"ב עמ' י"ב, שכן דעת הגר"ש ז"ל אויערבאך זצ"ל ע"י שם, ומרן הגר"א"מ שך זצ"ל חתם נגד היתר זה ע"י "מכתבים ומאמרים" ח"ג עמ' ע"ב).

לצרף מצה ללחם משנה

יש סוברים, שמצת מצה, שאפנה בערב פסח, כיון שבדאי לא ישתמשו בה רק לליל הסדר, וכן בודאי לא יתנם לקטנים לאכול בשבת, אסור לטלטלם בשבת משום דהוה מוקצה מחמת חסרון כיס (פמ"ג סי' תמ"ד א"א סי' א' ובסי' תע"א ס"ק ח', ובא"ח פי' צו) ולפי זה אי אפשר לצרף מצות אלו ללחם משנה. אולם שאר המצות המיוחדים לפסח, הגם שאסור לאוכלם בשבת ערב פסח, מותרים בטלטול שראוי ליתנם לקטנים (פמ"ג), ויכול לצרפם ללחם משנה.

ניקוי הרצפה מפירורי לחם

מיד שגמר לאכול את החמץ, ינקה במטאטא את פירורי החמץ. ויש נמנעים לכבד במטאטא של שערות, מפני שקשה אח"כ לנקותו מהפירורים. ואפשר לנקות במקל גומי וכד', ובלבד שלא ישטוף במים משום שאסור לעשות כן בשבת.

מברשת שיניים

לפני שממשיך לאכול עם הכלים של פסח, ינקה פיו היטב מכל פירורי חמץ, ויכול להשתמש עם מברשת שיניים של ניילון (בלי משחה) כדי לנקות השיניים מהפירורים. ואם רגיל שיצא דם ע"יז, אסור

נא לשמור על הרושט המיליון

הוא הבליעה ולא הלעיסה (וכמו שמצינו לענין שיעור כדי אכילת פרס, מתחיל מזמן הבליעה הראשונה) והיות שבלע משהו, ואפילו פחות מכזית (וכמשנ"ב הנ"ל) במקום השני, יכול גם לברך שם ברכת המזון.

התעורר מאוחר בשבת בבוקר

מי שהתעורר מאוחר בשבת בבוקר, מעט זמן סמוך לפני זמן איסור אכילת חמץ, אם יש שהות לומר ברכת התורה, "ברוך שאמר", "אשרי", "נשמח כל חי", "ישתבח", ק"ש עם ברכותיה, ושמו"ע דשחרית, יאמר כן, ויקדש ויאכל כביצה פת. ואם זה כ"כ מאוחר, שאינו יכול לעשות כן, אין לו היתר לאכול לפני התפילה כדי לקיים עונג שבת ולא אמרינן שתבוא מצות עונג שבת שהיא מדאורייתא לכמה פוסקים, ודוחה איסור דרבנן של אכילה קודם התפילה (שו"ת "משנה הלכות" ח"ח סי' ק"צ) ויעשה שאלת רב, האם יש עצה מה לעשות.

אחר גמר הסעודה

בגמר הסעודה מנער המפה שאכלו עליה מהפירורים ומנקה טוב הרצפה, וזרוק הפירורים לתוך בית הכסא או בביתו ע"י הקרקע, וכיון שהם נדרסין, ואין בהם כזית, הרי הם בטלים ממילא (משנ"ב סי' תמ"ד סי' ט"ו). וכן כל אחד יבדוק בכיסו בגדיו או אצל ילדיו, וכן בתוך מכפלת המכסניים, אולי נפלו שם פירורים. וכן שוטף בין שיניו משאריות החמץ קודם סוף זמן איסור אכילת חמץ, כי חמץ אסור במשהו ("כף החיים" סי' ל"ב).

ואם השתמש בכלים של חמץ אם יש חשש פירורים ינקם ע"י קינוח באצבעו, ואם אי אפשר יוכל אף לשוטטן מחשש פירורים, ואם אפשר ידחם ע"י עכו"ם (משנ"ב סי' ק"ג) ויצניעם למקום שהצניע שאר כלי חמץ.

ואם נשאר לו חתיכות של חמץ, יכול ליתנו לגוי (אע"ג שמוציא לרשה"ר אבל לא יאמר לו להוציא), אלא שאם יש רשה"ר יתן רק כדי סעודה אחת שלא יהא מוכרח שהגוי יוציא. ואם הוא רק בכרמלית, מותר אפילו לצוות לגוי להוציא דהוה שבות דשבות במקום מצוה (משנ"ב סי' ק"ג) או אם יש ערוב כשר, יכול בעצמו להוציא למקום הפקר במגרש ריק וכד'.

ביטול חמץ

אומרים "כל חמירא וכו'", הנוסח שאומרים כל שנה לאחר שריפת חמץ, וזוהר לגמור הביעור והביטול לפני שעה שישית (שו"ע תמ"ד סי' ו' ומשנ"ב ס' וקורא לבני ביתו ואומר לפניו הנוסח, וכולם אומרים יחד (נוסח הגרי"ח זוננפלד זצ"ל).

אכילת מצה לקטנים

כמו בכל שנה קטן או קטנה שאינם יודעים מה שמספרים בלילה על יציאת מצרים, מותר להאכילם מצה בערב פסח (שו"ע סי' תע"א סעיף א', ומשנ"ב ס' שם), והיינו עד גיל חמש או שש (בעל "שבט הלוי" זצ"ל).

מנחה

מתפללין מנחה גדולה (הטעם שמקפידים לזה, לא משום אכילת סעודה ג'. דהרי מותר לאכול בשר ודגים לפני מנחה, ולא דמי לכל שבת כמבואר ברמ"א סי' רצ"א סעיף ב'), אלא משום זכר למקדש שהיו מקדימין הקרבת התמיד משום קרבן פסח ("לוח א"י" בשם הגר"ח ברלין זצ"ל) ועוד כדי לומר סדר קרבן פסח לאחר מנחה, הגר"ח קרליץ זצ"ל ואלו שאומרים את ההגדה של פסח במנחה של שבת הגדול, אומרים אותה עכשיו (משנ"ב סי' ת"ל סי' ב'), וכן נהג בעל "קהילות יעקב" זצ"ל). ומנהג הגר"ח זצ"ל הוא שלא לאומרו כלל בשבת הגדול, משום דאיתא בהגדה "יכול מבעוד יום" וכו' ("ביאור הלכה" שם, וכן נהג החזו"א זצ"ל).

סעודה שלישית

ואוכלין מיד סעודה שלישית קודם סוף שעה תשיעית של היום כדי שיאכל אכילת המצוה בלילה לתיאבון (הגר"ח זוננפלד זצ"ל) ואוכלין בלי מצה ויין רק דגים, בשר וכדו'. ואלו שאוכלים שרויה יכולים לאכול קניידלעך של פסח עד שעה שישית (משנ"ב סי' רצ"א סי' כ"ה, ושו"ע סי' תע"א סעיף א'). אבל אסור לאכול עוגות או ביסקוויטים שיש בהם קמח מצה, מכיון שהוא נאפה ויש עליו שם פת, ואסור לאכלם בערב פסח (רמ"א שם ומשנ"ב סי' ק"ט).

ויש מהדרים לאכול מז' מינים ולברך עליה ברכה מעין ג' כדי לצאת בו סעודה ג'. וכל דבר שאין אוכלים בפסח משום מנהג, אסור לאכול מזמן איסור אכילת חמץ כגון אורז וקטניות. בגמר סעודה ג', או אח"כ נכון שיתעסק בדינים של קרבן פסח, ויחשיב לו הקב"ה כאילו הקריב בפועל (משנ"ב סי' תע"א סי' כ"ב).

הכנה לצורך הלילה

אסור להכין מיטות ומצעות של הסבה והקערה ושום דבר של הסדר קודם הלילה, שאין שבת מכין ליו"ט. וכן אין להחליף בדי שבת בבגדי יו"ט סמוך לשקיעה, משום איסור הכנה וזלזול בשבת ("שק לישראל"), אלא ילבישם מבעוד יום ויכוון בהם גם לכבוד שבת, או שלא ילבישם עד שיהיה ודאי לילה ("כף החיים" סי' תקכ"ט סי' כ"ג) והרבה נוהגין ללבוש בגדי יו"ט מלפני שבת, ויש להזהר מאוד שלא יפלו בהם פירורי חמץ.

שינה בשבת אה"צ

מותר לישון בשבת אה"צ כדי שיהיו ערים בליל פסח ולעסוק

בסיפור יציאת מצרים, אבל לא יאמרו בפה שהולכים לישון עבור זה. (עי' משנ"ב סי' ר"צ סי' ד').

מוצאי שבת

לאחר שהגיע צאת הכוכבים, הנשים אומרות (בלא שם ומלכות) ברוך המבדיל בין קודש לקודש ומדליקות הנרות של יו"ט עם הברכות, ומתחילין לבשל התבשילין של יו"ט, ולעשות צרכי הסדר.

הכנת נרות יו"ט

אם לא הכין נרות יו"ט לפני שבת, וזהר לא לחמם הנרות ביו"ט, דיש בזה איסור ממחך (עי' משנ"ב סי' תקי"ד סי' י"ח בשם מג"א). ולאחר שהדליק לא יזרוק גפרור בוטר אלא יניחנו בזהירות כדי שלא יעבור על כיבוי.

תפילת ערבית

בתפילת ערבית אומרים "ותודיענו". ואם שכח אין צריך לחזור (משנ"ב סי' תצ"א סי' ד').

לאחר גמר התפילה הולכים לבתייהם ומסדרים המיטות של הסבה, והקערה, וכל מה שצריך לסדר (אם לא הכין מערב שבת).

אסור לעשות מלאכה עד שאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" או שאומר "ותודיענו" בתפילה.

זרוע וביצה בקערת הסדר

ונוהגים להניח גם בלילה זה זרוע וביצה, שהוא זכר לקרבן החגיגה, אף שלא היה קרבן חגיגה דוחה שבת, דלא פלוג רבנן, כיון שהוא רק זכר בעלמא (משנ"ב סי' תע"ג סי' כ"ב). ואם לא צלאם מערב שבת, יכול לצלאם בליל הסדר, ואז צריך לאכול אותם בשחרית, דבלילה אסור לאכול בשר צלי כלל, והביצה הצלויה יכול לאכול אפילו בלילה.

הבדלה על הכוס

ומקדשים יקנה"ז על כוס ראשון, ואין מברכים על בשמים (משנ"ב סי' תע"ג סי' ג'). כשמבדילים על הכוס מסיימים "ברוך... המבדיל בין קודש לקודש", ואם שכח ואמר "המבדיל בין קודש לחול" לא יצא (שו"ת "שבט הלוי" ח"ח תשי" קי"ח, ועי' "ארחות רבינו" ח"ב עמ' קי"א). אבל לא יברך שוב בפה"ג (עי' משנ"ב סי' רע"א סי' ע"ח ושעה"צ סי' פ"ד).

שכח להבדיל

אם שכח לומר הבדלה בשעת קידוש, ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, יבדיל על כוס שני. ואם נזכר באמצע סעודתו, חייב להפסיק סעודתו ולהבדיל מיד, ולא יאמר ברכת "הגפן", שכבר יצא ב"הגפן" שברך על כוס שני, ואם נזכר תוך ברהמ"ז יבדיל על כוס שלישי, ואם נזכר לאחר ששתה כוס ג', יבדיל על כוס ד' (משנ"ב שם סי' ה').

נשים

נשים הגרות לבד, אע"פ שבכל השנה מקפידות לכתחילה לא להבדיל לעצמן, אע"פ ביקנה"ז, שזה ביחד עם קידוש, נוהגות לעשות בעצמן (עי' משנ"ב סי' רצ"ו סי' ל"ה, ו"שבט הלוי" ח"ד סי' נ"ד, וכאן עדיף, מכיון שהוא כוס של קידוש, וכן מבואר בשו"ת "באר משה" ח"ו סי' קל"ו, וכעין דאיתא בשו"ע סי' רצ"ו סעיף ב', הגם דאין מבדילין על הפת, אבל במוצש"ק שחל בו יו"ט מקדשין על הפת, משום דאגב קידש שהוא העיקר, אומרים כל היקנה"ז על הפת).

נער בר מצוה

נער שהוא בן י"ג שנה ויום אחד לכתחילה לא יוציא ביקנה"ז מפני שיש בו הבדלה (עי' משנ"ב סי' רע"א סי' ג').

אבוקה

כשמברך על הנר, יחזיק שני נרות כדי שתהא אבוקה ("אלף המגן" שב"מטה אפרים" סי' ת"ר סי' ג'). ויכול לקחת בזה נרות יו"ט שהדליקם לבעוד יו"ט (כיון שבעיקרם להאיר הם עשויים). ויש שנוהרים שלא יגנו הנרות זה בזה דשמפרידן אח"כ, יש בו איסור כיבוי (ספר "ויגד משה" סי' ט"ו אות ט') בשם כמה פוסקים, ומקורם עפ"י הרמ"א סי' תקי"ב סעיף ב', "ומותר ליקח עץ הדלוק מצד זה של מדורה ולהניחו בצד אחר הואיל ואינו מכוון לכיבוי", וכתב המשנ"ב סי' כ', ויש מחמירין בזה, ונכון להחמיר ע"כ. ולפ"ז לכתחילה אין להפריד בי נרות אע"פ שאינו מכוון לכיבוי).

מאריכים קצת

יש מאריכים בסדר מעט בכדי שיגמרו בישול התבשילין עד אחר ברכת "אשר גאלנו", מכיון שאי אפשר להתחיל להכניס מבעוד יום (סדר הגרי"ח זוננפלד זצ"ל).

ברכת "אשר גאלנו"

כל שנה אומרים יונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים משום שאוכלין קרבן חגיגה לפני קרבן פסח שהוא על השובע. וכשחל ליל פסח במוצש"ק, יש אומרים "יונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים", מכיון שאין החגיגה נאכלת אז, שאינו דוחה השבת, ו"הזבחים" הם החגיגה ושלמי שמחה שמקריבין למחר (משנ"ב סי' תע"ג סי' ע"ב, ושעה"צ שם בשם מהרי"ו). ויש סוברים שאין לשנות הנוסח, מכיון שאנו מתפללין על שנה הבאה, ואז לא יהא במוצאי שבת (שעה"צ שם), וכן נהג ה"חזו"א זצ"ל ("ארחות רבינו" ע"מ סי"ב).